

Cezayir Toplumsal Hareketinin Dünü-Bugünü

Gün Ünal

Araştırma Asistanı, ORSAM

Merve Sevim Özdemir

Bursiyer, ORSAM

“

Cezayir sokaklarındaki toplumsal hareketi, çatışmalar sonucunda rejimin devrilmesiyle sonuçlanacak bir halk ayaklanmasından ziyade geniş çaplı ve barışçıl protesto gösterileri olarak nitelendirmek uygun olacaktır.

”

Cezayir’de 1999’dan beri cumhurbaşkanlığı görevini yürüten Abdülaziz Buteflika’nın beşinci dönem için adaylığını koymasıyla 21 Şubat’ta başlayan protestolar, şubat ayından beri devam etmektedir. “Hirak” adı verilen ve 42 haftadır devam eden toplumsal hareketi tetikleyen Buteflika’nın adaylığı olsa da protestoların ardındaki motivasyon, ülkede mevcut rejimin yönetiminde süregelen yolsuzluklara, kötü yönetime ve sosyal adaletsizliğe

duyulan öfke olmuştur. Cezayir sokaklarını dolduran pankartlarda ‘çete’ (issaba) olarak adlandırılan rejim, ülkeyi bağımsızlığa taşıyan siyasi yapılanmanın zaman içerisinde istihbarat ve orduyla bütünleştiği bir ‘güç’ sınıfına dönüşmüştür. Bu yapısal sorunlar, 2014’te geçirdiği felcin ardından yalnızca birkaç kez halkın karşısına çıkabilmiş 82 yaşında bir devlet adamının artık görevini yerine getiremeyeceğine ilişkin kaygılarla birleşerek ayaklanmaların ilk kıvılcımını ateşlemiştir.

Cezayir sokaklarındaki toplumsal hareketi, çatışmalar sonucunda rejimin devrilmesiyle sonuçlanacak bir halk ayaklanmasından ziyade geniş çaplı ve barışçıl protesto gösterileri olarak nitelendirmek uygun olacaktır. Çünkü bağımsızlığın ardından ortaya çıkan oligarşik rejimin devlet organları ile muhalefet üzerindeki mutlak baskısı ve toplumsal hareketin Arap Baharı olarak adlandırılan süreçte dahi rejimi devirecek kadar kuvvetli olmaması,

protesto gösterilerinin kısa süre içerisinde sonuçlanmayacağına işaret etmektedir.

Hirak: Cezayir Rejiminin ‘Çete’lesi

Protestolardan çok önce, Buteflika’nın sağlık sorunlarından dolayı geri çekilmesi gerektiği dile getirilirken kendisi adaylık başvurusunu yine de gerçekleştirmiştir. Protestolar karşısında ise bir kez daha aday olmayacağını açıklamak zorunda kalmıştır. Buteflika’nın bir dönem daha ülkeyi yönetme ihtimali karşısında 70.000’ini üniversite öğrencilerinin oluşturduğu tahmin edilen yaklaşık 100.000 kişilik bir kalabalık, adaylık başvurularının son gününde başkent Cezayir’de bir araya gelerek “demokratik ve özgür Cezayir”, “beşinci döneme hayır”, “Cezayir hayır diyor” ve “artık git” sloganları atmıştır.

Buteflika'nın beklenmedik bir şekilde cumhurbaşkanlığı seçimlerini ertelediğini ve adaylığını geri çektiğini açıklaması protestocular tarafından ilk başta şaşkınlık ve memnuniyetle karşılanmıştır. Ancak bu açıklama, Buteflika'nın görevini belirsiz bir süreyle uzattığı gerekçesiyle muhalefet başta olmak üzere ülkedeki rejimin değişmesini isteyen tüm Cezayirlilerin tepkisini çekmiştir. Bunun üzerine muhalefette yer alan İşçi Partisi ve Barış Toplumunu Hareketi Partisi seçimleri boykot ederken Cezayir Genelkurmay Başkanı Ahmed Kayid Salih, Buteflika'ya derhal görevi bırakma çağrısında bulunmuştur. Anayasaya göre devlet başkanının istifasını takip eden 3 ay içinde yapılması gereken devlet başkanlığı seçimi, adayların seçim kurulu tarafından onaylanmaması üzerine aralık ayına ertelenmiştir.

Hirak karşısında rejim, bir 'kurtarma planı' çerçevesinde Buteflika'nın istifa etmesini sağlamış; Buteflika'nın gidişini yakın çevresinde yer alan devlet adamları ve bürokratların yolsuzluk iddialarıyla tutuklanmaları izlemiştir.

Rejimin de etkisiyle protes-

tocuların temel ilgisi devletin yapısından ziyade Buteflika'ya ve siyasi çevresine yönelmiş ancak; bu yönelim, ülkedeki köklü sorunlara dikkat çeken protestoları yatıştırmakta yetersiz kalmıştır. Söz konusu durum, rejimin yalnızca ön plandaki siyasi figürlerden feragat ederek iktidarda kalma çabasını ortaya koymuştur.

Kolluk kuvvetleri ve protestocular arasında zaman zaman tırmanan gerilim ve toplu tutuklamalara rağmen Hirak süreci günümüze dek şiddete sürüklenmemiştir. Cezayir'de 42 haftadır devam eden rejim karşıtı barışçıl protestoların seyrini daha iyi anlamak için ülkenin yakın tarihini incelemek gerekmektedir.

Cezayir Toplumsal Hareketinin Dönüm Noktaları

Cezayir, 1830'da Fransa'nın hakimiyetine girmiş ve yaklaşık sekiz yıl süren bir savaşın ardından 1962'de bağımsızlığını elde etmiştir. Egemen bir devlet olarak Cezayir, Fransa'ya karşı bağımsızlığını ilan eden tüm Kuzey Afrika ülke-

lerinde olduğu gibi milli kalkınma ve devlet yönetiminde ciddi sorunlarla karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte Cezayir iç dinamiklerinde oldukça farklı bir siyasi ve toplumsal süreç geçirmiştir.

II. Dünya Savaşı'nın sona ermesi üzerine Setif'te düzenlenen kutlamalar sırasında Fransa, Cezayir bayrağı taşıyan ve bağımsızlık sloganları atan topluluğa ateş açarak karşılık vermiştir. 45,000 Cezayirli'nin hayatına mal olan ve "Setif kalamı" olarak adlandırılan bu olay nedeniyle Cezayirli arasında bağımsızlık hareketi için Ulusal Cephe Partisi'ne (FLN) katılım en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Bugün Cezayir'de bir siyasi parti olan Ulusal Cephe Partisi, 1954 yılında Cezayir'in bağımsız bir devlet olması için kurulan ALN adlı askeri yapılanmanın siyasi kanadıdır.

FLN bünyesinde Cezayirli kadın ve erkeklerin Fransız sömürmesine karşı topyekûn mücadelesi, Ortadoğu ve Afrika coğrafyasındaki sömürge karşıtı bağımsızlık faaliyetlerine ilham vermiş ve hatta dönemin Fransız hükümetinin düşmesine neden olmuştur.

Cezayirli kadınlara, bağımsızlık mücadelesinde bizzat sahada gösterdikleri başarılarla rağmen 121 dakikalık Cezayir Savaşı filminde yalnızca birkaç sahnede yer verilse de ülke için kritik olan bir süreçte kadınların etkin rolü, modern Cezayir toplumuna ve toplumsal hareket kültürüne yön vermiştir.

Cezayir'in bağımsızlığı için ortaya koyulan seferberlik toplumda sömürge düzeni altında süregelen ve kadınların toplumdaki rolünü ekonomik ve sosyal açıdan kısıtlayan geleneksel düşünce yapısını ortadan kaldırmıştır. Cezayir'in bağımsızlık mücadelesinde 50 kadın FLN'nin askeri kanadında yüksek rütbelerde yer alırken, binlercesi fidaiyat olarak adlandırılan sivil kanatta sahada görev alarak mesaj taşıyıp para ve silah sevkiyatı gerçekleştirmiş; hem Fransa'ya hem muhafazakâr zihniyetin Cezayir toplumunda kadınlara atfettiği role karşı bağımsızlıklarını elde etmişlerdir. Cezayirli kadınlara, bağımsızlık mücadelesinde bizzat sahada gösterdikleri başarılarla rağmen 121 dakikalık Cezayir Savaşı filminde yalnızca birkaç sahnede yer verilse de ülke için kritik olan bir süreçte kadınların etkin rolü, modern Cezayir toplumuna ve toplumsal hareket kültürüne yön vermiştir. FLN'nin dünya çapında tanınan kadın savaşçıları arasında yer alan Cemile Buhayrat Fransa'da yargılanıp idam cezasına çarptı-

nlmış; beş yıl süren tutukluğunun ardından beraat edip ülkesine döndüğünde Cezayir direnişinin simgesi olmuştur.

Kayıtlara göre toplam 1,5 milyon kayıp verilen ve 2 milyon kişinin yerinden edildiği sürecin sonunda, uzun müzakerelerin ardından imzalanan Evian Anlaşması'yla savaş sona ermiş; Avrupalıların büyük bir kısmı Cezayir'i terk etmiş ve bağımsız Cezayir toplumunda Müslüman ve Arap kimliği yeniden canlandırılmaya çalışılmıştır.

Ülkenin güneyindeki doğal kaynakların keşfedilmesi ve 1971'de ulusal enerji şirketi Sonatrach'ın millileştirilmesiyle ülkedeki refah seviyesi artmıştır. Ancak devletin ekonomik gücü, ülke içerisindeki ekonomik faaliyetler ve halktan toplanan vergiler yerine petrol ve doğalgaz kaynaklarının Avrupa'ya ihracatına bağımlı olmuştur. Böylece toplumun gözünde yönetimin meşruiyet kazanması, seçimlerin güvenilirliği, tüm kesimlerin temsil edildiği kurumsal ve merkezi bir devlet anlayışı gelişmemiştir. Böylece bağımsızlık süreci gibi tarihi ve sosyal bir deneyimin aktarıldığı sonraki nesiller yatırımların azaldığı, tarım odaklı ekonomide üretiminin düştüğü ve işsizliğin arttığı bir ekonomik tabloyla karşı karşıya kalmıştır. Bununla birlikte, ülkeyi bağımsızlığa taşıyan askeri kanadın uzun yıllar süren tek-parti iktidarı, ülkeyi otoriter bir yönetime oldukça elverişli hale gelmiştir ve rejim ile halk birbirinden uzaklaşmıştır. Rejimin kendi içerisinde yoğun bir rekabet ortamında iktidarda kalma mücadelesi; Cezayir halkının ciddi sosyoekonomik problemlerinin geri planda kaldığı,

yönetimde ve seçimlerde şeffaflık, hukukun üstünlüğü gibi demokratik unsurların esnetildiği, yolsuzluk ve sosyal adaletsizlikle özetlenilebilecek kapalı bir sistemin yolunu açmıştır.

1980'lerde güçlenen İslami Hareket ile ordu arasındaki güç mücadelesi giderek sertleşirken 1991'de seçimleri İslami Hareket'in kazanmasının ardından ordu yönetime el koymuştur. İslami Hareket ile ordu arasında darbeye başlayan silahlı çatışmalar kısa sürede baskınlarla sivilleri hedef alan bir şiddet silsilesine dönüşmüş ve tüm ülkeyi etkisi altına almıştır. "Kara On Yıl" adı verilen bu süreç yaklaşık 200.000 kişinin hayatına mal olmuş ve Cezayir'deki her aileden kayıp verilen sarsıcı bir deneyim olarak ülke tarihinde yerini almıştır. Hatta bazı uzmanlara göre Cezayir'in "Arap Baharı" 2011'den çok önce, Kara On Yıl'ın başlangıcında seçim sonuçlarının protesto edilmesiyle yaşanmıştır.

Kara On Yıl, Buteflika'nın rejimi bir araya getirerek uzlaşma sağlanması ve akabinde devlet başkanı seçilmesiyle sona ermiştir. Benzer sosyoekonomik sorunlara rağmen Kara On Yıl'ın anıları 2011 yılında Cezayir'de, Tunus'u ve Libya'yı içine çeken ayaklanmaların aksine yönetim değişikliğine yol açmamıştır. Bu nedenle Arap Baharı'nda Cezayir'de rejimin devrilmemesi hususu etkili kriz yönetimi ve ayaklanmalarla uzlaşmadan ziyade Cezayir halkının toplumsal hafızasıyla yakından ilgilidir.

2019'un Cezayir'i

Yaklaşık 60 yıllık bir süreçte rejimin 'devlete' dönüştüğü göz önüne

alındığında barışçıl protesto gösterileriyle ani bir şekilde tüm yapının değişmesi mümkün değildir. Devlet başkanı yerine genelkurmay başkanının devlet adına açıklamalar yaptığı ve devlet başkanına açık talimatlar verdiği bir siyasi düzen söz konusudur. 12 Aralık 2019'da düzenlenecek başkanlık seçimlerinde devlet yöneticisini seçme hakkının ellerinden alınacağına inanan Cezayir halkı, tamamı rejim bünyesinde görev almış adaylar karşısında seçim sürecinin Cezayir demokrasisi için işlevini sorgulamaktadır.

Kasım ayında Ulusal Bağımsız Seçim İdaresi 12 Aralık tarihli cumhurbaşkanlığı seçimleri için başvuruda bulunan yirmi iki adaydan sadece beşinin adaylık şartlarını yerine getirebildiğini açıklamıştır. Kesinleşmiş adaylar, Özgürlüklerin Öncü Partisi Genel Sekreterliği görevini yürüten eski Başbakan Ali Bin Flis, bağımsız aday Abdumecid Tebun, Bağımsız Cephe Partisi adayı Abdulaziz Beliyd, Demokrat Ulusal Topluluk adayı İzzeddin Meyhubi ve Ulusal İnşa Hareketi Başkanı Abdulkadir Bin Karine olarak ilan edilmiştir.

Mevcut düzende gerçekleştirilecek bir seçimin güvenilir olmayacağını savunan protestocular ve muhalefet, Buteflika döneminde başbakanlık yapan Abdumecid Tebun ve Ali bin Flis gibi isimlerin cumhurbaşkanlığı seçimlerine aday olmasına şiddetle karşı çıkmıştır. Bunun yanı sıra protestocular, "Buteflika rejiminden kurtulmak için sokağa çıkıp sonra bu rejimin denetiminde yapılan seçime güvenerek oy vermenin mantıksız olduğunu" vurgulayan pankartlar

hazırlayarak tepkilerini Liberté, El Watan, Tribune gibi Cezayir gazetelerine aktarılan haberler aracılığıyla dünya gündemine taşımışlardır.

Protesto gösterilerinde Berberi bayrağı kullandıkları gerekçesiyle tutuklanan gençlerin savunmasını yapan avukat topluluğunun üyesi Zübeyde Azul, asılsız suçlamalarla hapse atılan ve protestolara katılmamasına rağmen hapiste tutulan öğrenciler olduğunu belirtmiştir. Azul, Buteflika'nın gitmesine rağmen sistemine ait zihniyetin hala devam ettiğini; bu sistemde baskı, gerçeği inkâr ve adaleti güce alet etme sorunlarının olduğunu dile getirmiştir. Azul aynı zamanda güce alet edilen adalet sisteminin asıl görevinin Cezayir vatandaşlarının haklarını korumak olduğunu vurgulamıştır. Hirak'ın bir başka simgesi olan üniversite öğrencisi Nur el-Huda Dahmani, yolsuzluğa ve çeteye (issaba) ilişkin yazıların yer aldığı bir pankart taşıdığı için yaklaşık 20 protestocuyla birlikte tutuklanarak 6 ay hapis cezasına çarptırılmış ancak; iki hafta önce serbest bırakılmıştır.

Hirak, Cezayir yakın tarihini özetlemekle birlikte çoğu Arap ülkesinin aksine kadınların Cezayir toplumsal hareketindeki aktif rolünü de ortaya koymaktadır. Resmi iş gücü piyasasında hala çoğunluğu oluşturmamakla birlikte, Cezayir'de hukuk ve sağlık sektöründe kadın çalışanlar ağırlıktadır ve üniversite öğrencilerinin %60'ı kadındır. 42 haftadır devam eden barışçıl protesto gösterileri olarak dünya kamuoyunda yer bulan Hirak; rejim tarafından uzun süredir bastırılan, görmezden gelinen ve susturulan

bir kitlenin istikrar, hukuk üstünlüğü ve sosyal adalet arayışını özetlemektedir.

Günümüzde baskıcı bir rejimin ardından demokratik geçiş sürecinin başarıyla ilerlediği tek örnek Tunus'tur. Ancak Cezayir halkının mevcut rejime, Tunus halkının cumhurbaşkanlığı seçimlerinde rejime sandıkta cevap verdiği gibi cevap vermesi şimdilik mümkün gözükmemektedir.

Cezayirli kadın ve erkekleri 60 yıl önce Fransa'ya karşı olduğu gibi yeniden sokaklara taşıyan toplumsal hareket, protestocular ve rejimin kolluk kuvvetleri arasında şiddetli çatışmalarla hızlıca tırmanarak kısa sürede rejimin devrilmesiyle sonuçlanacak bir ayaklanma olmaktan uzaktır. Yaklaşık 60 yıllık bir süreçte rejimin 'devlete' dönüştüğü göz önüne alındığında barışçıl protesto gösterileriyle ani bir şekilde tüm yapının değişmesi mümkün değildir.

Günümüzde baskıcı bir rejimin ardından demokratik geçiş sürecinin başarıyla ilerlediği tek örnek Tunus'tur. Ancak Cezayir halkının mevcut rejime, Tunus halkının cumhurbaşkanlığı seçimlerinde rejime sandıkta cevap verdiği gibi cevap vermesi şimdilik mümkün gözükmemektedir. Tunus'un aksine zengin doğal kaynaklara ve güçlü bir orduya sahip olan Cezayir'in mevcut dinamiklerinde demokrasi deneyimi çok daha karmaşık olacaktır. ■